

حل و فصل اختلافات گمرکی و آیین دادرسی آن در حقوق ایران

ولی رستمی*

استادیار گروه حقوق عمومی دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران

احمد خسروی

دانشجوی دکتری حقوق عمومی پردیس قم دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۸/۱/۱۷ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۰/۷/۱۲)

چکیده:

یکی از موارد مهم مالیات‌های غیرمستقیم، حقوق و عوارض گمرکی و حقوق ورودی است که در فرایند تشخیص و وصول این نوع مالیات‌ها، همواره احتمال وقوع اختلاف بین صاحب کالا و گمرک وجود دارد. حل این نوع اختلافات، به دلیل فوریت در مراجعی مجزا از دادگاه‌های عمومی رسیدگی می‌شود. از این رو، برای جلوگیری از دادرسی‌های طولانی سعی می‌شود اختلافات طی تشریفات اداری، از طریق اداره گمرک حل و فصل شود. در غیر اینصورت، وارد اولین مرحله رسیدگی شبه قضایی یعنی کمیسیون بدوی رسیدگی به اختلافات گمرکی و سپس وارد مرحله دوم یعنی کمیسیون تجدیدنظر و پس از آن دیوان عدالت اداری می‌شود همچنین سعی شده فرایند رسیدگی این مراجع بر طبق اصول دادرسی منصفانه مورد بررسی قرار گیرد.

واژگان کلیدی:

حل و فصل اختلافات گمرکی، آیین دادرسی گمرکی، اداره امور گمرکی، کمیسیون بدوی رسیدگی به اختلافات گمرکی، کمیسیون تجدیدنظر رسیدگی به اختلافات گمرکی، اصول دادرسی منصفانه.

مقدمه

بحث از آیین دادرسی در علم حقوق مطرح می‌شود. «دادرسی» در لغت یعنی «به داد مظلوم رسیدن، رسیدگی به دادخواهی دادخواه، محاکمه» (معین، ج ۲، ۱۳۳۳، ص ۱۴۷۹) و در اصطلاح حقوق «مجموعه‌ای است از مقررات که به منظور رسیدگی به مراعات یا شکایات یا دادخواست‌های قضایی و مانند آن وضع و به کار می‌رود» (لنگرودی، ۱۳۷۶، ص ۱).

در فرانسه آیین دادرسی «به مجموعه‌ای از اقدامات یا تشریفات لازم که یک مرجع قضایی اجازه‌ی حل و فصل منازعه یا به طور کلی‌تر حل و فصل مساله‌ای را که به آن ارجاع شده است را می‌دهد»، تفسیر می‌شود (Gerard couches, 1998, p1). با این مطلب می‌توان آیین دادرسی گمرکی را این گونه تعریف کرد: «مجموعه‌ای از اقدامات یا تشریفات که در قانون پیش‌بینی شده و مطابق آن کمیسیون‌های رسیدگی به اختلافات گمرکی، به حل و فصل مسائل گمرکی که به آنها ارجاع شده است می‌پردازند».

حقوق و عوارض گمرکی که در واقع مالیات بر واردات و صادرات هر کشور است یکی از مهم‌ترین منابع درآمد دولت به شمار می‌رود که در مجموعه‌ای به نام تعرفه گمرکی درج می‌شود.^۱ در این تعرفه، ابتدا کالاها طبقه‌بندی و سپس نرخ بندی می‌شود تا برای مأمورین گمرک و واردکنندگان کالا برابر میزان حقوق و عوارض گمرکی (که درصدی از ارزش گمرکی کالا است) روشن و قابل احراز باشد (بنایی، ۱۳۸۶، ص ۳). حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض مزبور در ماده (۲) ق.ا. گ^۲ فقط از واردات قطعی دریافت می‌شود و منظور از واردات قطعی به کشور کالایی است که برای مصرف در داخل کشور اظهار و از گمرک مرخص می‌شود (ماده ۱ آ.ا.ق.ا.گ^۳). بنابراین واردات موقت، ترانزیت خارجی کالای مرجوعی (صدور مجدد) کالای صادرات قطعی، صادرات موقت، کالای کابوتاژ و انتقالی از این حقوق و عوارض معاف هستند (بند ۴ ماده ۳۷ ق.ا.گ).

بدون تردید در فرایند تشخیص و وصول حقوق مزبور، همواره احتمال بروز اختلاف بین مؤدی و دستگاه گمرکی وجود دارد. معمولاً در بیشتر کشورها از جمله ایران برای جلوگیری از دادرسی‌های طولانی و حل و فصل سریع این اختلاف‌ها اولاً به دستگاه مزبور اختیار رسیدگی اداری برای حل و فصل این اختلافات داده شده است ثانیاً؛ مرجعی شبه قضایی مستقل از قوه قضائیه و وابسته به قوه مجریه برای حل و فصل نهایی این نوع اختلافات پیش‌بینی شده است

۱. جدول تعرفه گمرکی ضمیمه قانون امورگمرکی مصوبه ۱۳۵۰ براساس فهرست طبقه بندی (نمانکلاتور) از ابتدای سال ۱۳۷۵ لغو شد و سیستم هماهنگ شده به موجب مصوبه ۱۳۷۴/۱۰/۲۰ مجلس شورای اسلامی جایگزین آن گردیده است.

۲. قانون امورگمرکی که منبع باهمین علامت اختصاری به کار می‌رود.

۳. آئین نامه اجرایی قانون امورگمرکی که منبع باهمین علامت اختصاری به کار می‌رود.

که در ایران کمیسیون‌های بدوی و تجدیدنظر اختلافات گمرکی نامیده می‌شود. این مراجع با آئین دادرسی ساده و کم تشریفاتی به این اختلافات رسیدگی می‌کنند و آرا و تصمیمات قطعی آنها قابل شکایت و تجدیدنظر شکلی (از حیث نقض قوانین و مقررات) در دیوان عدالت اداری است که می‌توان آن را نوعی رسیدگی فرجامی به شمار آورد. ماهیت و ویژگی‌های خاص آئین دادرسی این مراجع ایجاب می‌کند که اصول دادرسی منصفانه در فرایند رسیدگی آنها مورد بحث و بررسی قرار بگیرد این مسائل رابه صورت جداگانه بررسی و تحلیل می‌کنیم.

فصل اول: مراجع حل اختلاف گمرکی

باتوجه به آنچه که مقدمتاً بیان شد مراجع حل اختلافات گمرکی درحقوق ایران شامل دو مرجع اداری (اداره امور گمرکی) و مراجع شبه قضایی یا مراجع اختصاصی اداری (کمیسیون‌های بدوی و تجدید نظر رسیدگی به اختلافات گمرکی) است که در فرایندی مشخص به این اختلافات رسیدگی و آنها را حل و فصل می‌کنند.

گفتار اول: مرحله اداری رسیدگی به اختلافات گمرکی توسط دستگاه گمرکی

طبق قانون امور گمرکی ارزیابی و تشخیص حقوق و عوارض گمرکی و وصول آنها برعهده اداره امور گمرکی است و دستگاه مزبور از اختیارات و اقتدارات لازم در این حوزه برخوردار است. ارزیابی و تشخیص حقوق گمرکی با بررسی و رسیدگی به اظهارنامه تسلیمی مودی شروع می‌شود. از بدو این رسیدگی تا اعلام مبلغ حقوق و عوارض گمرکی ممکن است اختلاف‌نظرهایی بین اظهارکننده و ماموران گمرکی بروز کند. در این موارد قانون‌گذار اختیاراتی را به اداره مالیاتی برای امکان حل و فصل اداری آنها اعطا کرده است که در صورت ترضیه خاطر مودی منجر به فیصله موضوع شود و در غیر اینصورت به مرحله بعد و مراجع شبه قضایی موکول خواهد شد.

مبحث اول: رسیدگی به اظهارنامه و ارزیابی و تشخیص حقوق و عوارض گمرکی و رسیدگی به اختلافات ناشی از آن

به طور کلی، طبق ماده ۱۹ ق.ا.گ کالاهای ورودی به کشور را می‌توان برای یکی از منظوره‌های زیر اظهار کرد: ۱. ورود قطعی ۲. ورود موقت ۳. اعاده به خارج از کشور (مرجوعی) ۴. ترانزیت خارجی ۵. ترانزیت داخلی.

هنگام خروج کالای ورودی از گمرک مستلزم انجام تشریفات یکی از عناوین پنجگانه فوق (به استثنای ترانزیت داخلی اداری) صاحب کالا یا کننده او باید اظهارنامه مخصوص آن عنوان

را که در اداره گمرک در اختیار اظهارکنندگان می‌گذارند در دو نسخه و با قید تاریخ و امضاء و به ضمیمه اسناد خرید و صورت عدل‌بندی (در صورت تنوع کالا) و گواهی مبدا و بارنامه حمل و نقل به گمرک تسلیم کند. (ماده ۹۴.آ.ا.ق.ا.گ).

صاحب کالا اظهارنامه را از لحاظ اطلاعاتی که از ناحیه وی باید اعلام شود از روی قبض انبار و بارنامه و اسناد خرید تکمیل و بدواً به قسمت فنی گمرک تسلیم می‌کند. قسمت فنی اظهارنامه و اسناد ضمیمه را مورد بررسی قرار داده و بررسی می‌کند که اظهارنامه خط‌خوردگی نداشته باشد، کاملاً تکمیل شده باشد، تمام اسناد ضمیمه شده، مالکیت کسی که اظهارنامه به نام او تسلیم شده محرز و واجد شرایط برای ترخیص کالا باشد، چنانچه تنظیم و تسلیم اظهارنامه از سوی غیر از صاحب کالا باشد، شخص مزبور باید دارای وکالت یا کنندگی برای ترخیص کالا باشد، در اظهارنامه مشخصات کامل کالا بعمل آمده باشد، اسناد ضمیمه با مشخصاتی که از کالا در اظهارنامه نوشته شده، تطبیق کند و محاسبه حقوق گمرکی و سود بازرگانی، هزینه گمرکی و عوارض نوشته شده صحیح باشد (ماده ۱۰۱.آ.ا.ی.ا.گ).

پس از بررسی توسط قسمت فنی گمرک یا دانستن مراتب بالا را احراز و مثبت می‌داند، در اینصورت اظهارنامه را به اسناد لاک و مهر و سپس ثبت دفتر می‌کند و برای پرداخت وجه آن به صندوق ارسال می‌دارد. اما اگر اظهارات بالا را در اظهارنامه مثبت ندید، اظهارنامه را برای تکمیل یا اصلاح یا تجدید به تسلیم کننده مسترد می‌کند. حالت دیگر اینکه صاحب کالا پس از تسلیم اظهارنامه به گمرک متوجه می‌شود که در تنظیم آن اشتباهی رخ داده است در این صورت می‌تواند با تسلیم درخواست کتبی و بیان چگونگی اشتباه اصلاح اظهارنامه را از رئیس گمرک تقاضا کند ولی رئیس گمرک وقتی می‌تواند به چنین تقاضایی ترتیب اثر بدهد که عملیات ارزیابی کالای موضوع آن اظهارنامه آغاز نشده باشد. در این صورت تقاضا نامه باید با قید تاریخ در دفتر کننده ثبت و اظهارنامه لاک و مهر شود تا تشریفات ارزیابی خاتمه یابد و در صورتی که در اثر رسیدگی ادعای صاحب کالا تایید شد رفع اشتباه به عمل آید (ماده ۱۰۳.آ.ا.ق.ا.گ).

متصدی سرویس ارزیابی همین که اظهارنامه به وی تسلیم شد موظف است آن را در دفتر مخصوص کار (کوتاژ) ثبت و دو نفر از ارزیابان قسمت خود را برای ارزیابی تعیین و نام آنها را هم در پشت اظهارنامه و هم در دفتر توزیع کار نوشته، سپس اظهارنامه را با اخذ رسید به یکی از آنان که ارشدیت دارد تسلیم کند (ماده ۱۰۵.آ.ا.ق.ا.گ).

ارزیابان معاینه و ارزیابی کالای اظهار شده به گمرک از مشخصات ظاهری بسته‌ها شروع و سپس به ارزیابی و معاینه محتویات بسته‌ها می‌پردازد. در این حالت یا صحت مندرجات اظهار نامه را تأیید می‌کنند. و یا در صحت مندرجات اظهارنامه یا تعداد بسته‌ها یا نوع یا علامت و

شماره آنها اختلاف دیده می‌شود. که ارزیابان باید عمل ارزیابی را در همانجا متوقف کرده و اظهارنامه را پس از شرح موارد اختلاف در ظهر آن به متصدی سرویس ارزیابی مسترد دارند تا با اطلاع و دستور رئیس گمرک یا قائم مقام او نسبت به اختلاف و علت و منشأ آن رسیدگی شود. در این صورت نیز دو حالت پیش می‌آید. یا در اثر این رسیدگی محقق می‌شود که اختلاف مشهود ناشی از اشتباه صرف بوده، و سوءنیتی وجود نداشته باشد لذا دستور رفع اختلاف به نحو مقتضی در متن یا ظهر اظهارنامه داده خواهد شد. ولی اگر سوءنیتی تشخیص داده شود دستور تنظیم صورت مجلس تخلف و تعقیب متخلف طبق مقررات مربوط صادر می‌شود در این صورت نیز هر گاه در تعیین صحت مندرجات اظهارنامه که به ارزیابی پرداخته می‌شود اگر اختلافی بیش از ۵ درصد دیده نشود و این تفاوت ۵ درصد یا کمتر به زیان دولت مشهود افتد، در این حالت اگر صاحب کالا حاضر شود که برای تفاوت تمام بسته‌ها به نسبتی از رسیدگی به بسته‌های باز شده بدست آمده را پردازد گمرک می‌تواند اظهارنامه متهم را پذیرفته و حقوق گمرکی و سود بازرگانی و هزینه‌های گمرکی و عوارض مابه‌التفاوت را بدون اخذ جریمه دریافت کند. چنانچه صاحب کالا به این امر راضی نشود، مأموران گمرک تمام بسته‌ها را باز و رسیدگی و حقوق گمرکی و سود بازرگانی و هزینه‌های گمرکی و عوارض تفاوت را به مأخذ نتیجه حاصل احتساب و دریافت خواهند داشت. اما اگر تفاوت مزبور به بیش از ۵ درصد برسد، (علاوه بر میزان اختلاف) جریمه اظهار خلاف واقع نیز دریافت خواهد شد.

ولی اگر تفاوت پنج درصد یا کمتر به زیان صاحب کالا دیده شود، در اینصورت اظهارنامه تسلیمی تا زمانیکه صاحب کالا اعتراضی نداشته باشد صحیح تلقی می‌شود. اما اگر صاحب کالا راضی نشده و اصلاح اظهارنامه را به نسبت تفاوت مشهود تقاضا کند در این صورت نیز بسته‌ها باید کلاً باز و رسیدگی شود و چنانچه در این رسیدگی کلی تفاوتی به زیان صاحب کالا مشهود افتد اجازه اصلاح اظهارنامه به نفع صاحب کالا از طرف رئیس گمرک داده می‌شود (تبصره ماده ۱۰۸ آ.ق.ا.گ).

ارزیابان موظفند اظهارنامه‌هایی که به آنها تسلیم می‌شود حداکثر تا ۲۴ ساعت بعد نتیجه ارزیابی کالا را در پشت اظهارنامه نوشته و تکمیل و به متصدی سرویس تسلیم کنند. و اگر در ضمن به مشکلاتی برخورد کنند آن را نیز گزارش دهند (ماده ۱۱۴ آ.ق.ا.گ). و متصدی سرویس ارزیابی اظهارنامه‌های مسترد شده را باید از لحاظ تعرفه‌بندی و حساب حقوق گمرکی و سود بازرگانی و هزینه‌های گمرکی و عوارض از طرف متصدی مزبور کلاً رسیدگی و پس از حصول اطمینان از اینکه ارزیابان مربوط وظایف خود را کاملاً انجام داده‌اند و از اینکه تعرفه‌بندی و حساب وجوه مندرج در اظهارنامه صحیح و بی‌اشتباه است ذیل اظهارنامه را با

قید تاریخ امضاء کند. اما در مورد اظهارنامه‌هایی که اختلافاتی در آنها کشف شده و آن اختلافات مستلزم دریافت تفاوت یا جریمه یا هر دوی آنها باشد بعد از تسلیم اظهارنامه، از طرف صاحب کالا و پرداخت تفاوت و جریمه و صدور پروانه متهم اظهارنامه را امضاء خواهد کرد (ماده ۱۱۵ آ.ا.ق.ا.گ).

مبحث دوم: ارزیابی مجدد

رئیس گمرک حق دارد در هر مورد که مقتضی بداند کالایی را که ارزیابی آن انجام یافته است را مورد بازدید قرار داده و آن کالا را شخصاً یا به وسیله مأمور دیگری از مأموران اداره خود مجدداً ارزیابی و معاینه کند (ماده ۱۱۹ آ.ا.ق.ا.گ).

مرتکبین تخلف از مقررات گمرکی که جریمه از آنها دریافت می‌شود (اظهارنامه شان تفاوت بیش از ۵ درصد داشته یا از سایر مقررات گمرکی مربوط به قسمت ششم آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی تخلف کرده باشند) هرگاه نسبت به اصل جریمه یا میزان آن که از طرف رئیس گمرک محل تعیین شده اعتراض داشته باشند می‌توانند پس از تودیع یا تأمین آن در گمرک محل، اعتراض‌نامه خود را با دلایل و مدارک اعتراض به رئیس گمرک محل به منظور ارجاع آن به کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی تسلیم کند.

رئیس گمرک محل موظف است آن را با پرونده کامل محلی و اظهارنظر و با تأیید اینکه جریمه تودیع یا تأمین شده است ضمن گزارش جامعی به اداره مرکزی با اولین وسیله ارسال کند، گمرک ایران موضوع را به کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی که تنها مرجع صلاحیت‌دار رسیدگی به این قبیل از اختلافات است، احاله خواهد کرد.

گفتار دوم: مراجع اختصاصی اداری (شبه قضایی) رسیدگی به اختلافات گمرکی و نظارت قضایی بر آراء و تصمیمات آنها

به طور کلی تخلفاتی که در امور گمرکی مطرح می‌شود یا به عبارت دقیق‌تر تخلفات گمرکی به معنی عام را می‌توان به چهار دسته تقسیم کرد:

الف- قاچاق که جرم محسوب می‌شود، و رسیدگی به آن از صلاحیت کمیسیون‌های رسیدگی به اختلافات گمرکی خارج و در صلاحیت دادگاه‌های عمومی قرار دارد.

ب- تخلفات گمرکی به معنی اخص: تخلف گمرکی (اظهار کالا یا عدم اظهار کالا) که موجب زیان مالی به دولت می‌شود که رسیدگی به آن در صلاحیت کمیسیون‌های رسیدگی به اختلافات گمرکی می‌باشد.

ج- تخلف انتظامی: در این مورد صرفاً نقض مقررات آیین‌نامه‌ها صورت گرفته، بدون اینکه موجب زیان به دولت شده مثلاً نگرفتن پروانه حرکت و یا ورود کالای بخشوده شده و مجاز از راه غیر مجاز بدون کسب اجازه گمرک نظیر آنچه در ماده ۲۶۵ (آ.ا.ق.ا.گ) آمده است که در این موارد تشخیص رئیس گمرک محل قطعی و لازم الاجرا و غیر قابل اعتراض است.

د- اشتباه گمرکی: هرگاه اظهار کننده‌ای مثلاً تعداد بسته‌ها را به جای ۲۲، ۲۳ بسته و یا صندوق را کارتون و یا بالعکس قید کند و یا در شمارش یا عدد آن اختلاف جزئی مشاهده شود بدون اینکه در کمیت یا کیفیت یا ارزش کالا و یا تعلق مالکیت آن تردید حاصل شود. و در اثر رسیدگی و ارزیابی محرز و مسلم شود که هیچگونه سوءنیتی در بین نبوده و موضوع صرفاً اشتباه گمرکی تلقی می‌شود، دستور رفع اختلاف در متن یا ظهر اظهارنامه صادر خواهد شد (تبصره ماده ۱۰۷ آ.ا.ق.ا.گ). از موارد چهارگانه فوق تنها تخلف گمرکی به معنی اخص در کمیسیون رسیدگی به اختلافات رسیدگی می‌شود (احمدی، ۱۳۸۷، ص ۳۸۱).

در قانون امور گمرکی دو نوع مرجع اختصاصی اداری برای رسیدگی به اختلافات گمرکی پیش‌بینی شده است که شامل کمیسیون بدوی رسیدگی به اختلافات گمرکی و کمیسیون تجدیدنظر آن می‌باشد.

مبحث اول: مراجع رسیدگی به اختلافات گمرکی

همانطور که ذکر شد برخی از اختلافات همچون اختلاف در تشخیص نوع کالا و تطبیق مشخصات آن با مندرجات تعرفه گمرکی و سایر اختلافات ناشی از اجرای مقررات گمرکی و مقررات صادرات و واردات کالا (چنانچه جنبه محرمانه نداشته باشد) و به عبارتی همان تخلفات به معنی خاص در مرجعی به نام کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی تعقیب می‌شود (کاوه، ۱۳۸۵، ص ۱۱۳). البته این اختلافات ناشی از مسئولیت نیست بلکه ناشی از تشخیص است (خلوتی، ۱۳۵۰، ص ۱۳۵). بنابراین این اختلافات بر سه قسم است؛ (۱) اختلاف در تعرفه بندی، (۲) اختلاف در مقررات واردات و صادرات و سود بازرگانی و (۳) اختلاف ناشی از آئین‌نامه مقرراتی. این مرجع سابقاً کمیسیون دائمی تعرفه نامیده می‌شد و هفت عضو داشت ولی اکنون کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی نامیده می‌شود (همان، ص ۱۳۶).

بند اول: کمیسیون بدوی رسیدگی به اختلافات گمرکی

۱- طرز تشکیل کمیسیون و جلسات و تعداد اعضای آن

کمیسیون بدوی رسیدگی به اختلافات گمرکی دارای هفت نفر عضو اصلی و پنج نفر عضو علی‌البدل می‌باشد که پنج نفر اعضای اصلی و پنج نفر علی‌البدل به انتخاب رئیس کل گمرک

ایران از کارمندان بصیر و مطلع به امور گمرکی و یک نفر عضو اصلی از کارمندان بصیر و مطلع وزارت بازرگانی به انتخاب وزرای مربوط به موجب احکام رسمی اداری برای مدت دو سال تعیین می‌شود. اعضای کمیسیون را در مدت مزبور نمی‌توان تغییر داد مگر در صورت استعفا یا انتقال به نقاط خارج از مرکز یا محکومیت اداری یا کیفری (ماده ۳۰۱ آ.ق.ا.گ.).

از بین کارمندان اصلی کمیسیون یک نفر رئیس و یک نفر نایب رئیس در اولین جلسه کمیسیون با رای مخفی انتخاب می‌شود و نسبت به هر دو، از طرف رئیس گمرک ایران حکم انتصاب صادر می‌شود (ماده ۳۰ آ.ق.ا.گ.). یک نفر از کارمندان گمرک نیز به موجب حکم اداری به سمت منشی تعیین می‌شود. منشی کمیسیون ممکن است از بین اعضاء علی‌البدل کمیسیون نیز انتخاب شود (ماده ۳۰۳ آ.ق.ا.گ.).

۲- وظایف کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی

وظایف کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی عبارتند از:

الف) رسیدگی و صدور رأی نسبت به پرونده‌هایی که تشخیص نوع کالای موضوع آنها در مرکز یا شهرستان‌ها از لحاظ تطبیق با مندرجات تعرفه گمرکی مورد اختلاف نظر واقع شده و از طرف رئیس کل گمرک ایران یا شخصی که از طرف رئیس کل گمرک ایران تعیین می‌شود برای حل اختلاف به کمیسیون ارجاع می‌شود.

ب) رسیدگی به درخواست‌هایی که مبنی بر استعلام تعرفه‌بندی کالا از طرف بازرگانان یا از طرف اداره گمرک شهرستان‌ها به گمرک ایران می‌رسد و از طرف رئیس کل گمرک ایران یا شخصی که از طرف رئیس کل گمرک ایران کتباً تعیین می‌شود برای رسیدگی و اظهار نظر به کمیسیون احاله می‌شود.

ج) رسیدگی و صدور رأی در مورد هر اختلافی که از اجرای مقررات گمرکی و مقررات عمومی صادرات و واردات ناشی شده و پرونده آن از طرف رئیس کل گمرک یا شخصی که از طرف رئیس کل گمرک ایران کتباً تعیین می‌شود برای همین منظور به کمیسیون ارجاع می‌شود.

د) مشاوره و اظهار نظر در مورد طرح‌ها یا گزارش‌ها یا پیشنهادهایی که به گمرک ایران می‌رسد و از طرف رئیس کل گمرک ایران کتباً تعیین می‌شود به کمیسیون ارجاع می‌شود (ماده ۳۰۵ آ.ق.ا.گ.)

۳- اختیارات کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی

الف) کمیسیون می‌تواند در مواردی که مراجعه به پرونده‌ها و سوابقی را لازم بداند یک یا دو نفر از اعضای اصلی یا علی‌البدل کمیسیون را برای مطالعه آن پرونده‌ها و سوابق و تهیه خلاصه آنها مأمور کند.

ب) در مواردی که لازم بداند یا تقاضای ذی‌نفع موضوع را به کارشناس رسمی دادگستری یا مراجع علمی و رسمی مملکتی یا شخصیت‌هائی که (اعم از حقیقی و حقوقی) از طرف دستگاه‌های دولتی معرفی شده‌اند ارجاع کرده و حق‌الزحمه کارشناسی و طرفی را که باید آنرا پرداخت کند تعیین کند حکم صادره در این مورد لازم الاجراست.

ج) به شاکیان متقاضی گواهی‌نامه بدهد که رونوشت گواهی شده اسناد مورد استناد خود را از ادارات و بنگاه‌ها تحصیل کنند، و ادارات و بنگاه‌ها مکلفند با رعایت مقررات آیین دادرسی مدنی رونوشت مورد درخواست را تهیه و تسلیم کنند.

د) هر نوع تحقیقی و اقدامی را که برای روشن شدن موضوع احقاق حق لازم بداند به هر طریق که مقتضی تشخیص دهد بعمل آورد (ماده ۳۱۷ آ.ق.ا.گ.۱).

۴- ترتیب ارجاع پرونده به کمیسیون و طرز رسیدگی و صدور رأی

پرونده‌هایی که به کمیسیون ارجاع می‌شود باید گزارش مشروح اداره مربوط ضمیمه آن باشد و اگر ارجاع پرونده در اثر تقاضای مؤدی به عمل آید باید تقاضانامه‌ی او که حاکی از موارد شکایت و دلایل اعتراض باشد نیز ضمیمه شود. و اداره مربوط مکلف است نسبت به موارد شکایت و دلایل اعتراض مودی ضمن گزارش خود مشروحاً اظهارنظر کند. ادارات گمرک تقاضای کنندگان اشخاص را در مورد ارجاع اختلاف به کمیسیون در صورتی می‌توانند بپذیرند که ضمن وکالتنامه رسمی آنها حق شکایت و تقاضای ارجاع به کمیسیون نیز منظور شده باشد.

هرگاه برای کالایی درخواست تعرفه‌بندی شده باشد اداره‌ی تعرفه مکلف است علاوه بر گزارش اداره‌ی مربوط، برگ مشخصات کامل کالا را تهیه و به کمیسیون ارسال دارد و در این مورد کمیسیون تمام مشخصات مزبور را پس از تطبیق و تایید در رأی صادره منعکس می‌کند (ماده ۳۱۰ آ.ق.ا.گ.).

پس از وصول پرونده به کمیسیون منشی موظف است آنها را در دفتر مخصوص ثبت و با رعایت نوبت در کمیسیون مطرح کند. پرونده‌های احاله شده به آزمایشگاه به منظور رفع نواقص یا ضمیمه کردن سوابق و غیره به ادارات مربوط مسترد و پس از رفع نقص و تکمیل

پرونده دوباره به منشی کمیسیون تسلیم، منشی کمیسیون باید برای این پرونده‌ها حق تقدم قائل شده و در اولین جلسه به کمیسیون تسلیم کند (ماده ۳۱۱ آ.ا.ق.ا.گ).

مذاکرات کمیسیون در موقعی شروع می‌شود که حداقل چهار نفر از اعضا در جلسه حاضر باشند ولی اقدام به اخذ رأی فقط در موقعی صورت می‌گیرد که حداقل ۵ نفر از اعضا در جلسه حضور داشته باشند. آرای صادره از کمیسیون در صورتی رسمیت دارد که حداقل ۴ نفر در آن رأی اتفاق نظر داشته باشند (ماده ۳۱۲ آ.ا.ق.ا.گ). پرونده‌های ارجاعی به کمیسیون باید به ترتیب نوبت و با رعایت تاریخ تسلیم آنها مورد رسیدگی قرار گرفته، رأی و تصمیم کمیسیون اعلام شود. در کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی دفتری به نام دفتر ثبت خلاصه مذاکرات نگاهداری می‌شود. تنظیم و نگاهداری این دفتر به عهده منشی کمیسیون می‌باشد. همین که رسمیت جلسه اعلام شد منشی کمیسیون در همان جلسه در دفتر مزبور شماره جلسه و تاریخ روز و ساعت شروع مذاکرات را با ذکر اسامی اعضا حاضر در جلسه قید و شماره و نوبت هر پرونده را که مطرح می‌شود نوشته و سپس مذاکراتی را که در مورد آن پرونده صورت می‌گیرد به طور اختصاصی در دفتر منعکس می‌کند و خلاصه رأی را به کمیسیون می‌دهد از روی ورقه‌های چاپی مخصوص به دفتر مزبور نقل می‌کند.

نظر کمیسیون نسبت به هر پرونده که طرح می‌شود باید در همان جلسه روی ورقه چاپی مخصوص قید و منعکس شده به امضای اعضای حاضر در جلسه برسد خواه موضوع پرونده در آن جلسه خاتمه یافته و تصمیم متخذه رأی نهایی باشد و خواه ادامه رسیدگی به جلسه بعدی موکول شده باشد و یا موکول به تحمیل نظر کارشناس یا آزمایشگاه یا رفع نقص پرونده یا غیره باشد. (ماده ۳۱۳ آ.ا.ق.ا.گ). کفایت مذاکرات در موضوع هر پرونده که مطرح است به محض اینکه از طرف یکی از اعضا پیشنهاد شد مورد اخذ رأی قرار می‌گیرد و در صورت تصویب کفایت شور و مذاکره بلافاصله نسبت به اصل موضوع اخذ رأی به عمل می‌آید و رأی صادره در ورقه‌های چاپی مخصوص منعکس و از طرف حاضرین جلسه اعم از موافق و مخالف امضا می‌شود. هرگاه در موضوعی رأی کمیسیون به اکثریت صادر شود اعضایی که با نظر اکثریت موافق نیستند نظر خود را در ورقه چاپی مزبور قید و امضا می‌کنند (ماده ۳۱۴ آ.ا.ق.ا.گ).

هرگاه موضوعی به علت غیبت بعضی از اعضا اکثریت لازم حاصل نشود و دسترسی فوری به اعضا علی‌البدل برای دعوت آنان به جای اعضای غایب میسر نشود آن موضوع در اولین جلسه عادی یا خارج از نوبت بعدی مجدداً مطرح و مورد رسیدگی قرار می‌گیرد (ماده ۳۱۵ آ.ا.ق.ا.گ). پرونده‌هایی که به طور ناقص به کمیسیون می‌رسد پس از طرح در جلسه و حصول اطلاع از نواقص آن عیناً با بیان موارد نقص به اداره‌ی مربوط جهت رفع نواقص مسترد می‌شود

(ماده ۳۱۸ . آ.ا.ق.ا.گ). پس از اینکه نظر نهایی کمیسیون در مورد هر پرونده صادر گردید منشی کمیسیون پرونده را با اصل ورقه رأی، بعد از ثبت آن را در دفتر، عیناً به اداره‌ی مربوط مسترد می‌سازد (ماده ۳۱۹ . آ.ا.ق.گ).

در رسیدگی توسط کمیسیون‌ها سه نوع جلسه داریم: (الف) جلسات عادی؛ که در هر هفته لااقل باید پنج جلسه عادی داشته باشند. (همان، ص ۱۳۷)، (ب) جلسات فوق‌العاده؛ که طبق دعوت رییس گمرک ایران یا شخصی که از طرف رییس کل گمرک ایران کتباً تعیین می‌شود برای رسیدگی به موضوع خاص و فوری که صلاحیت رسیدگی به آن را داشته باشد جلسه خارج از نوبت تشکیل می‌دهد. (ماده ۳۰۸ . آ.ا.ق.ا.گ) و (ج) جلسه اضافی رسیدگی به اختلافات گمرکی با نظر رییس کمیسیون؛ که در صورت تراکم و کثرت کار رییس کمیسیون می‌تواند از بین اعضا اصلی و علی‌البدل، کمیسیون اضافی تحت نظر خود یا نایب رییس کمیسیون تشکیل دهد (ماده ۳۰۴ . آ.ا.ق.ا.گ).

هر یک از اعضا کمیسیون اعم از اصلی و علی‌البدل که سه جلسه متوالی بدون عذر موجه غایب باشد از عضویت کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی برکنار می‌شود (ماده ۳۰۹ . آ.ا.ق.ا.گ).

۵- قطعی یا قابل تجدید نظر بودن و مشورتی بودن رأی کمیسیون

(الف) قطعی بودن رأی: رأی و تشخیص کمیسیون در موارد دو بند الف و ج ماده ۳۵ . آ.ا.ق.ا.گ اعم از اینکه به اکثریت یا به اتفاق آراء صادر شده باشد هر گاه مابه‌التفاوت موضوع اختلاف پنج میلیون ریال (در قانون قدیم یک میلیون ریال بود) یا کمتر باشد قاطع خواهد بود. (ب) مشورتی بودن رأی: در موارد مشمول بندهای ب و د از ماده ۳۰۵ به استثنای مورد مشمول تبصره (۳) ماده ۹۹ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی، رأیی که کمیسیون اظهار می‌کند مشورتی خواهد بود.

(ج) قابل تجدیدنظر بودن: مواردی که مابه‌التفاوت موضوع اختلاف از پنج میلیون ریال تجاوز کند کمیسیون مکلف است در پایان رأی صادره قابل تجدیدنظر بودن رأی را صریحاً اعلام کند و هرگاه یکی از طرفین نسبت به آن معترض باشد می‌تواند در مدت بیست روز از تاریخ ابلاغ رأی کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی تقاضای تجدیدنظر کند (قسمت اخیر ماده ۵۱ ق.ا.گ. و تبصره (۱) ماده ۳۰۶ آ.ا.ق.ا.گ).

در مواردی که کمیسیون بخواهد در اجرای بندهای الف و ج ماده ۳۰۵ این آیین‌نامه به پرونده‌ای رسیدگی کند باید با توجه به آیین دادرسی مدنی وقت رسیدگی تعیین شده را جهت حضور مؤدی یا کننده قانونی او به نامبرده ابلاغ کند. عدم حضور مؤدی یا کننده قانونی او

بدون عذر موجه مانع رسیدگی کمیسیون نخواهد بود (تبصره (۲) ماده ۳۰۶ آ.ا.ق.ا.گ). بنابراین مرجع رسیدگی به رأی‌های قابل تجدیدنظر کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی، کمیسیون تجدید نظر رسیدگی به اختلافات گمرکی است که در این صورت هر یک از طرفین باید ظرف ۲۰ روز از تاریخ ابلاغ رأی، تقاضای تجدیدنظر کنند (ماده ۵۱ ق.ا.گ).

بند دوم: کمیسیون تجدیدنظر رسیدگی به اختلافات گمرکی

رسیدگی به معنی این که به اختلافی رسیدگی شود، حکم صادر شود و به اصطلاح «فصل دعوی» شود، اهمیتی ندارد بلکه آنچه مهم و حیاتی است «فصل خصومت» است که با احقاق حق و اجرای عدالت همراه است و هدف دادرسی لزوماً باید بر این دو امر نهاده شود. احقاق حق و اجرای عدالت بدین لحاظ وقتی رأیی صادر می‌شود، باید قابل تجدیدنظر در مرحله بالاتر باشد و در واقع، فلسفه «دو مرحله‌ای بودن دادرسی نیز همین است. یعنی کنترل رأی صادره از مرحله بدوی به منظور اطمینان به اینکه حکم صادره موافق قانون صادر شده و متضمن احقاق حق و اجرای عدالت است (واحدی، ۱۳۸۲ص ۲۲۸).

لازم به توضیح است که تصمیمات کمیسیون ممکن است ناشی از اشتباه ناروا باشد. اعضای کمیسیون معصوم نیستند و علیرغم تربیت علمی و عملی و تخصص، مانند افراد بشر در معرض جهل و تردید که منشأ اشتباه است قرار دارند و ممکن است در معرض ضعف نفس و اغراضی که منشأ لغزش و بی‌عدالتی است واقع شوند. برای اصحاب دعوا تضمیناتی ضرورت دارد که آنان را از سهو و خطای دادرسان یا از بیدادگری آنها محفوظ بدارد. این تضمین با استفاده از حق درخواست و رسیدگی مجدد حاصل می‌شود (متین دفتری، ج ۲، ص ۹۸).

۱) ترکیب کمیسیون تجدیدنظر: کمیسیون تجدیدنظر تشکیل می‌شود از:

الف) یکی از صاحب منصبان عالی رتبه وزارت امور اقتصادی و دارایی به انتخاب وزیر مربوطه، (ب) یکی از قضات عالی رتبه وزارت دادگستری به انتخاب وزیر متبوعه، (ج) یک نفر از صاحب منصبان وزارت بازرگانی به انتخاب وزیر متبوعه، (د) یک نفر از اعضای هیات ریسه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران به انتخاب اتاق و (ذ) رییس کل گمرک ایران یا کننده منتخب وی (ماده ۵۲ ق.ا.گ). کننده وزارت امور اقتصادی و دارایی ریاست کمیسیون تجدیدنظر را بر عهده خواهد داشت. منشی کمیسیون به موجب حکم اداری از طرف اداره‌ی گمرک تعیین می‌شود

۲) شرایط رسیدگی کمیسیون تجدیدنظر به پرونده: کمیسیون تجدیدنظر در صورت حصول شرایط ذیل تشکیل جلسه می‌دهد؛ اولاً کلیه اعضا آن در کمیسیون حاضر باشند، ثانیاً مابه‌التفاوت بین مبلغ رأی کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی و مبلغ مورد قبول مؤدی یا

مورد مطالبه گمرک ایران بدون احتساب جریمه متعلق از پنج میلیون ریال کمتر باشد، ثالثاً رأی کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی که در اجرای بندهای «الف» و «ج» ماده ۱۵ این آیین‌نامه صادر شده در ظرف بیست روز از تاریخ ابلاغ مورد اعتراض طرفین قرار گرفته باشد.

۳) نحوه تشکیل و رسیدگی کمیسیون تجدیدنظر و تعداد جلسات: مذاکرات کمیسیون تجدیدنظر در موقعی شروع می‌شود که حداقل چهار نفر از اعضا در جلسه حاضر باشند ولی اقدام به اخذ رأی فقط در موقعی صورت می‌گیرد که حداقل پنج نفر از اعضا در جلسه حضور داشته باشند آرای صادره در صورتی رسمیت دارد که حداقل چهار نفر در آن رأی اتفاق نظر داشته باشند (ماده ۳۲۱ آ.ا.ق.ا.گ). هر گاه در موضوعی به علت غیبت بعضی از اعضا اکثریت لازم حاصل نشود آن موضوع در اولین جلسه عادی یا خارج از نوبت بعدی مجدداً مطرح و مورد رسیدگی و اخذ رأی قرار می‌گیرد. حداقل تشکیل جلسات کمیسیون تجدیدنظر در هر هفته ۴ جلسه خواهد بود (تبصره ۲ ماده ۵۲ ق.ا.گ).

کسانی که به عنوان عضو کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی در مورد پرونده‌ای رأی داده باشند حق شرکت در کمیسیون تجدیدنظر و رأی دادن در همان خصوص را ندارند (تبصره ۱) ماده ۵۲ ق.ا.گ). در صورتی که خلاف مفاد تبصره عمل شود رأی صادره در کمیسیون تجدیدنظر وجاهت قانونی نخواهد داشت و از مواردی است که اعاده دادرسی را ایجاب می‌کند. رسیدگی به اختلافات ناشی از اجرای بندهای «الف» و «ج» ماده (۳۰۵) این آیین‌نامه باید با حضور مؤدی یا کننده قانونی او صورت گیرد و برای انجام این امر باید وقت تعیین شده را به ذینفع ابلاغ کند و عدم حضور ذی‌نفع یا کننده‌ی قانونی او بدون عذر موجه در جلسه تعیین شده مانع از رسیدگی کمیسیون نخواهد بود (ماده ۳۲۲ آ.ا.ق.ا.گ).

رییس اداره مربوط به مجرد اینکه پرونده امر به انضمام ورقه رأی کمیسیون از طرف منشی اعاده شد، باید عین رأی را برای استحضار رییس کل گمرک ایران ارسال دارد و پس از اینکه ورقه رأی از طرف رییس کل گمرک ایران ملاحظه شد در صورتی که ارجاع پرونده در اثر شکایت مؤدی باشد رونوشت رأی را به او ابلاغ و اقدامات مقتضی انجام خواهد شد (ماده ۳۲۷ آ.ا.ق.ا.گ). محل انعقاد کمیسیون رسیدگی به اختلافات گمرکی و کمیسیون تجدیدنظر در گمرک ایران خواهد بود. رأی کمیسیون تجدیدنظر قطعی است (ماده ۵۲ ق.ا.گ).

مبحث دوم: نظارت قضایی بر آرا و تصمیمات مراجع رسیدگی به اختلافات گمرکی

براساس اصل ۱۷۳ قانون اساسی و ماده ۱۳ قانون دیوان عدالت اداری (مصوب ۱۳۸۵)، یکی از موارد صلاحیت و اختیارات دیوان مزبور رسیدگی به اعتراضات و شکایات از آراء و تصمیمات قطعی دادگاه‌های اداری و کمیسیون‌ها و هیأت‌های اداری یا به عبارتی مراجع

اختصاصی اداری از حیث نقص قوانین و مقررات یا مخالفت با آنها است. (بند ۲ ماده ۱۳ قانون عدالت اداری) می‌توان یکی از آن مراجع را کمیسیون‌های رسیدگی به اختلافات گمرکی دانست. صلاحیت دیوان عدالت اداری در این زمینه که نوعی رسیدگی فرجامی محسوب می‌شود، به منظور کنترل آراء و تصمیمات این مراجع و عدم مغایرت آنها با قانون صورت می‌گیرد که اصطلاحاً نظارت قضایی نامیده می‌شود.

البته در مورد رسیدگی به آراء کمیسیون‌های رسیدگی به اختلافات گمرکی نه در قانون دیوان عدالت اداری و نه در قانون امور گمرکی صریحاً اشاره‌ای نشده است اما می‌توان گفت که منظور از «...و کمیسیون‌هایی مانند...» مزبور در بند (۲) ماده ۱۳ قانون دیوان عدالت اداری، کلیه مراجع اختصاصی اداری (که به موضوعات خاصی رسیدگی می‌کنند) می‌باشد که حصری نیست (رستمی، ۱۳۸۶: ۴۸).

بنابراین مستفاد از بند (۲) ماده ۱۳ قانون دیوان عدالت اداری و با توجه به آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، آراء قطعی کمیسیون‌های رسیدگی به اختلافات گمرکی و کمیسیون تجدیدنظر قابل شکایت در دیوان می‌باشد.

در مواردی که رأی مورد شکایت کمیسیون‌های مزبور در دیوان عدالت اداری نقض شود، پرونده جهت رسیدگی به کمیسیون هم‌عرض ارجاع می‌شود که کمیسیون مزبور مجدداً به موضوع اختلاف گمرکی بر طبق مقررات قانونی و با رعایت نظر دیوان عدالت اداری رسیدگی و رأی مقتضی صادر می‌کند، رأیی که بدین ترتیب صادر می‌شود ظاهراً باید قطعی و لازم‌الاجرا باشد. اما قانون دیوان عدالت اداری و آئین‌نامه آن در این زمینه ساکت است و بنابراین امکان شکایت و اعتراض مجدد از آرای کمیسیون‌های هم‌عرض به دیوان عدالت اداری وجود دارد.

لازم به ذکر است که با توجه به آرای وحدت رویه دیوان عدالت اداری از جمله رأی وحدت رویه شماره ۳۷، ۳۸، ۳۹ مورخ ۱۳۳۸/۸/۳ با توجه به قید کلمه «مردم» در اصل ۱۷۳ قانون اساسی و مفهوم عرفی آن، فقط اشخاص حقیقی و اشخاص حقوقی حقوق خصوصی می‌توانند از تصمیمات مراجع اختصاصی اداری به دیوان عدالت اداری شکایت کنند (رضایی زاده، ۱۳۸۵، ص ۲۵۵). و بنابراین، در ما نحن فیه صرفاً مؤدی حقوق و عوارض گمرکی می‌تواند از آراء و تصمیمات کمیسیون‌های مزبور به دیوان عدالت اداری شکایت کند و دستگاه گمرکی از چنین حقی برخوردار نیست.

نکته قابل ذکر دیگر در این زمینه این است که در حال حاضر، مرور زمان خاصی برای این نوع شکایت وجود ندارد و مؤدی می‌تواند هر زمان از آراء قطعی مراجع یاد شده به دیوان عدالت اداری شکایت کند که این موضوع خلاف اصل امنیت قضایی است و به همین خاطر،

در لایحه آئین دادرسی دیوان عدالت اداری که توسط دولت به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده است، مهلت یک ماهه برای این موضوع پیش‌بینی شده است.

فصل دوم: نگاهی به جایگاه اصول دادرسی منصفانه در رسیدگی به اختلافات گمرکی

اصول دادرسی منصفانه دربردارنده‌ی مجموعه‌ای از اصول و قواعد است که جهت رعایت حقوق طرفین در رسیدگی به اختلافات آنان پیش‌بینی شده، این تضمینات که در اسناد بین‌المللی حقوق بشر به عنوان یکی از حقوق شناخته شده بشری مورد اشاره قرار گرفته، به عنوان محور و مبنای متحدالشکل کردن آیین دادرسی در حوزه‌های مختلف مورد توجه می‌باشد البته تعدادی اصول دیگر هم هست که بیشتر می‌توان در مراجع اختصاصی اداری به خاطر ویژگی‌های خاص آن نسبت به مراجع عمومی یافت (تازیکی‌نژاد و شفیع‌سردشت، ۱۳۸۵، ص ۲۶۵). به طور کلی اصول منصفانه حاکم بر مراجع حل اختلاف که قابل تسری به مراجع دادرسی مالیاتی می‌باشند عبارتند از:

۱- **استقلال مرجع:** استقلال دادگاه برای دادرسی عادلانه ضروری است. این بدان معنی است که قضات هر پرونده در تصمیم‌گیری موضوعات، بی‌طرفانه و بر اساس موضوعات و حقایق پرونده و مبتنی بر قانون، بدون هیچ‌گونه دخالت، فشار یا نفوذ ناروا از هر بخش حکومت یا سایر بخش‌ها آزاد باشد و همچنین انتخاب قضات باید بر اساس تخصص حقوقی‌شان باشد (طه و اشرفی، ۱۳۸۶، ص ۱۲۹). ماده (۱۰) اعلامیه حقوق بشر بیان می‌دارد: «هر کس با مساوات کامل حق دارد که دعوایش به وسیله دادگاهی مستقل و بی‌طرف منصفانه و علناً رسیدگی شود...». این اصل همچنین در ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (Sarah Joseph and others, 2005, p 389)، ماده (۱۰) «اصول بنیادین استقلال قضات» نیز اشاره شده است.

در اهمیت استقلال مرجع رسیدگی می‌توان به استناد دیوان به اندرز انگلیسی اشاره کرد که: «عدالت نه تنها باید اعمال شود، بلکه قرائن نیز باید نشان از اعمال آن داشته باشد» (یاوری، ۱۳۸۲، ص ۲۷۸). در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز یکی از موارد استقلال دادگاه، استقلال قوه قضاییه ذکر شده که پشتیبان حقوق فردی و اجتماعی و مسئول تحقق بخشیدن به عدالت است.

با توجه به مطالب بالا می‌توان گفت که استقلال مورد نظر (در کمیسیون‌های رسیدگی به اختلافات گمرکی)، استقلال مرجع رسیدگی‌کننده نسبت به طرفین دعواست، حال آنکه مراجع اختصاصی اداری (که کمیسیون‌های رسیدگی به اختلافات گمرکی از آن موارد است) با توجه

به اینکه مراجعی هستند که به موجب قوانین خاصی و در خارج از سازمان قضایی کشور، ولی در رابطه با وظایف مختلف اداری و اجرایی دولت، در سازمان‌های اداری تشکیل شده‌اند و وظایف آنها رسیدگی به اختلافات و شکایاتی است که معمولاً در اجرای قوانینی مانند قانون کار، قانون امور گمرکی بین دولت و افراد به وجود آمده‌اند، لذا این بخش از اصل استقلال (استقلال قوه قضاییه) با توجه به ویژگی‌های خاص این مراجع قابل اعمال نیست.

۲- اصل تناظر: این اصل تضمینی اساسی برای احقاق بهتر عدالت است، یعنی اینکه طرف اختلاف بتواند دلایل ارائه کرده و دلایل طرف مقابل را مورد مناقشه قرار دهد. که از آن به عنوان اصل «رعایت حقوق دفاع» نیز یاد می‌شود.

اصل تقابل در کمیسیون‌های رسیدگی به اختلافات گمرکی از ماده ۳۱۰ و بند (۲) و (۳) ماده ۳۱۷ آیین‌نامه اجرایی قانون امور گمرکی قابل استنباط است و در مورد اصل لزوم مستدل بودن تصمیم مرجع رسیدگی و حق اطلاع و دسترسی به مفاد و مدارک می‌توان از ماده ۳۱۰ آ.ا.ق.ا.گ استنباط کرد.

وجود مهلت معقول و متناسب در ارتباط مستقیم با اصل تناظر است که در تبصره (۱) ماده ۳۰۶ و بند ۳ ماده ۳۲۰ در مرحله تجدیدنظر مورد اشاره قرار گرفته ولی در موارد دیگر مثلاً اعتراض به ارزیابی و مراحل دیگر دادرسی اشاره‌ای نشده است. اما با توجه به منطوق ماده ۱۰۵ آ.ا.ق.ا.گ به نظر می‌رسد که در سایر مراحل (بخصوص مراحل اداری) مامور گمرک باید بلافاصله اقدام کند. با این وجود، همه تمهیدات لازم برای رسیدگی سریع و ترخیص کردن کالا از گمرک تدارک دیده شده از جمله در مورد اختلاف در صحت مندرجات اظهارنامه مورد ارزیابی کمتر از پنج درصد که مؤدی تفاوت تمام بسته‌ها را به نسبتی از رسیدگی به بسته‌های باز شده به دست آمده را پردازد و از رسیدگی به تمام بسته‌ها توسط گمرک خودداری شود یا اگر تفاوت پنج درصد یا کمتر به ضرر صاحب کالا دیده شود، اظهارنامه تسلیمی را تا زمانی که صاحب کالا اعتراضی نداشته باشد صحیح تلقی کند (تبصره ماده ۱۰۸ آ.ا.ق.ا.گ).

حق برخورداری از وکیل برای ایراد یک دفاع مناسب نیز در ارتباط با اصل مزبور مطرح می‌شود و از اهمیت بسزایی برخوردار است. در حقوق گمرکی ایران، با توجه به سادگی و اختصار تشریفات اداری این موضوع به صراحت پیش‌بینی نشده است. مع الوصف، منع قانونی در مورد آن وجود ندارد و می‌توان گفت که مؤدی می‌تواند از این حق در مراجع حل اختلافات گمرکی استفاده کند. به ویژه آن که برخورداری از حق انتخاب وکیل در مراجع شبه قضایی مورد تأیید شورای نگهبان قرار گرفته است. شورای مزبور در تاریخ ۱۳۷۳/۲/۲۹ و در مورد شمول اصل ۳۵ قانون اساسی نسبت به اینگونه مراجع صراحتاً اعلام داشته است که اصل

یاد شده، حق انتخاب وکیل را در غیر دادگاهها نفی نمی‌کند و از این رو، اصل مزبور نیازی به تفسیر ندارد (هاشمی، ۱۳۸۴، ص ۳۰۶).

۳- **تجدیدنظرخواهی:** هر کسی حق دارد محکومیت وی در یک دادگاه بالاتر مورد رسیدگی مجدد قرار گیرد این اصل در بند (۵) ماده ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مورد اشاره قرار گرفته است. (دیوید ویس برت، ۱۳۸۶، ص ۱۲۵) هر چند کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، به صراحت در متن کنوانسیون، حق تجدیدنظرخواهی را مورد اشاره قرار نداده است، اما دادگاه اروپایی حقوق بشر بر این عقیده است که حق تجدیدنظرخواهی، یک جزء جدانشدنی از حق برخورداری از یک دادرسی منصفانه به موجب ماده ۶ کنوانسیون است (International Amnesty On-line: Fair Trial Manual. p.18). این حق در آیین دادرسی گمرکی نیز مورد توجه قرار گرفته و از آراء قابل تجدیدنظر کمیسیون‌های بدوی رسیدگی به اختلافات گمرکی می‌توان به کمیسیون تجدیدنظر رسیدگی به اختلافات گمرکی تجدیدنظرخواهی کرد، حتی مرحله دیگر تجدیدنظرخواهی هم وجود دارد که شکایت به دیوان عدالت اداری می‌باشد که تجدید نظر شکلی است و به منظور نظارت قضایی بر آراء و تصمیمات مراجع مزبور پیش‌بینی شده است.

نتیجه

اصولاً، با توجه به این که حقوق و عوارض گمرکی یکی از طرق منابع تامین درآمد دولت محسوب می‌شود و نیز ابزاری در دست دولت در راستای سیاست‌های اقتصادی می‌باشد، (مانند حمایت از تولید داخلی از راه افزایش تعرفه گمرکی و همچنین معافیت مناطق خاصی از حقوق و عوارض گمرکی و مناطق آزاد در راستای سیاست جذب سرمایه‌گذاری خارجی) و از طرف دیگر، پرداخت‌کننده‌ی این عوارض اشخاص حقیقی وارد کنندگان می‌باشند که در این فرایند ممکن است از جهاتی به آنها اجحاف و حقوق آنها پایمال شود. لذا لازم است کمیسیون‌هایی ویژه در خود گمرک موجود باشد که به این موارد اختلاف به صورت سریع و بدون تشریفات رسیدگی کند که هم اطلاع دادرسی صورت نگیرد و هم احقاق حق خود معترض نیز صورت گیرد.

اما با همه اینها، در نظام گمرکی ایران مشکلات و موانعی به طور عام و در آیین دادرسی گمرکی موانع خاصی وجود دارد. از جمله این موانع می‌توان به ابهام، اجمال و پیچیدگی قوانین مربوطه، کمبود مامورین گمرکی مجرب و عدم وجود تجهیزات و فناوری‌های روز دنیا برای رسیدگی سریع و با دقت بالا و مناسب اشاره کرد. به طوری که در برخی مواقع، این موانع باعث وقفه چند ماهه‌ی کالاها در گمرک شده و با توجه به نوسانات قیمت و عوامل

دیگر، ضررهایی متوجه صاحب کالا می‌شود. از سوی دیگر دولت که در پی دسترسی سریع به مالیات و عوارض است تا این عواید را صرف هزینه‌های مختلف و بی‌شمار خود نماید، از دسترسی سریع به این عواید باز می‌ماند. مضافاً بر اینکه، اصول دادرسی منصفانه به نحو شایسته در این مراجع رعایت نمی‌شود. البته نظارت قضایی دیوان عدالت اداری بر مراجع اختصاصی رسیدگی به اختلافات مالیاتی تا اندازه‌ای این نقیصه را مرتفع می‌کند. مضاف اینکه رعایت اصول دادرسی منصفانه در این مراجع باید با توجه به ماهیت و ویژگی‌های آنها، به ویژه لزوم سرعت و تأمین منافع عمومی مورد توجه قرار گیرد.

با وجود این، امید است که عضویت ایران در سازمان جهانی گمرک، به عنوان مرکزی واحد برای امور گمرکی دنیا که در سال ۱۹۵۲ در بروکسل تشکیل شده، بتواند نقطه عطفی در جهت ایجاد تغییرات مثبت در نظام گمرکی ایران شود.

منابع و مأخذ

الف - فارسی

۱. احمدی، عبدالله (۱۳۸۷)، حقوق گمرکی، چاپ اول، تهران: نشر میزان.
۲. بنایی، رضا (۱۳۸۶)، قانون امور گمرکی و آیین‌نامه اجرایی آن، چاپ یازدهم، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.
۳. تازیکی نژاد، علی و شفیع سردهشت، جعفر (۱۳۸۵)، «آیین دادرسی مالیاتی در ایران (ساختار، اصول راهبردی، مشکلات و موانع)»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۱۱.
۴. خلوتی، اختر (۵۱-۱۳۵۰)، سازمان و وظایف اداره کل گمرک، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی، دانشکده حقوق دانشگاه ملی.
۵. رستمی، ولی، سال تحصیلی (۱۳۸۶)، تقریرات درس حقوق مالی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
۶. رضایی زاده، محمدجواد، (۱۳۸۵)، حقوق اداری (۱)، چاپ اول، تهران: نشر میزان.
۷. طه، فریده و اشرفی، لیلا، (۱۳۸۶) دادرسی عادلانه، چاپ اول، تهران: انتشارات میزان.
۸. کاوه، الهه، (۱۳۷۹)، مراجع غیر قضایی (شبه قضایی) اداری و نظارت قضایی بر آنها، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، حقوق عمومی، دانشگاه تهران.
۹. متین دفتری، احمد، (۱۳۷۸)، آئین دادرسی مدنی و بازرگانی، ج دوم، چاپ اول، تهران: انتشارات مجد.
۱۰. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، (۱۳۷۶)، ترمینولوژی حقوق، چاپ هشتم، تهران: انتشارات گنج‌دانش.
۱۱. معین، محمد، (۱۳۶۳)، فرهنگ فارسی، ج ۲، چاپ ششم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۲. واحدی، قدرت‌اله، (۱۳۸۲)، بایسته‌های آئین دادرسی مدنی، چاپ سوم، تهران: نشر میزان.
۱۳. ویس برت، دیوید، (۱۳۸۶)، حق دادرسی عادلانه از منظر اعلامیه حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، ترجمه: مهریار داشاب، چاپ اول، تهران: انتشارات آوای ایلیا.
۱۴. هاشمی، سیدمحمد، (۱۳۸۴)، حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، چاپ اول، تهران: نشر میزان.
۱۵. یآوری، اسد...، (۱۳۸۲)، «حق برخورداری از دادرسی منصفانه»، نشریه حقوق اساسی، شماره ۲.
۱۶. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.
۱۷. قانون اصلاح مواد از قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و چگونگی برقراری و وصول عوارض و سایر وجوه از تولیدکنندگان کالا، ارائه‌دهندگان خدمات و کالاهای وارداتی مصوب ۱۳۸۱.

ب- خارجی

- 1-Gerard Couches, Jean – Pierre, (1998), Langlande et David Lebeau: **Procedure civile**, Paris, Dalloz, n1.
- 2-International Amnesty On-line: Fair Trial Manual. <http://www.intamedia.ir>.
- 3-Sarah Joseph, Jenny Schultz and Mellisa Castan, (2005) **the International Covenant on Civil and Political Rights: Cases, Materials and Commentary**, Oxford: Oxford University Press.

از این نویسنده تاکنون مقالات زیر در همین مجله منتشر شده است:

۲. «مشارکت مردم در فرآیند کیفری (بررسی سیاست جنایی کشورهای غربی)» سال ۱۳۸۶، شماره ۲.
۱. «مشارکت مردم در قانون‌گذاری جمهوری اسلامی ایران»، سال ۱۳۸۷، شماره ۱. «اقتدارات و اختیارات دستگاه مالیاتی در حقوق مالیاتی ایران»، سال ۱۳۸۷، شماره ۳. «حقوق مؤدیان مالیاتی»، سال ۱۳۸۸، شماره ۱. «نظارت مالی بر مؤسسات و نهادهای عمومی غیر دولتی» سال ۱۳۸۸، شماره ۴. «اجرای احکام مدنی علیه اشخاص حقوقی حقوق عمومی، موانع و راهکارها» سال ۱۳۸۹، شماره ۲. «تحلیل حقوقی اصل ۱۱۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در خصوص شرایط رئیس جمهور» سال ۱۳۹۰، شماره ۱.

